

7. Integrimi i funksioneve trigonometrike

1) Le të jetë $\int R(\sin x, \cos x)dx$, (1) ku R është funksion racional.

Në rastin e përgjithshëm merret zëvendësimi:

$$\tan \frac{x}{2} = t. \text{ Atëherë } \frac{x}{2} = \arctan t \Rightarrow x = 2 \arctan t, \quad dx = \frac{2dt}{1+t^2}.$$

$$\sin x = \frac{\sin 2 \cdot \frac{x}{2}}{\sin^2 \frac{x}{2} + \cos^2 \frac{x}{2}} = \frac{2t}{1+t^2}.$$

$$\cos x = \frac{1-t^2}{1+t^2}. \quad \left(\cos x = \sqrt{1-\sin^2 x} = \sqrt{1-\frac{4t^2}{(1+t^2)^2}} = \sqrt{\left(\frac{1-t^2}{1+t^2}\right)^2} \right).$$

Duke zëvendësuar në (1) merret:

$$\int R\left(\frac{2t}{1+t^2}, \frac{1-t^2}{1+t^2}\right) \frac{2dt}{1+t^2}.$$

Pra, integrali i funksioneve trigonometrike shndërrohet në integral të funksionit racional.

2) Nëse funksioni integral plotëson kushtin

$R(-\sin x, \cos x) = -R(\sin x, \cos x)$, pra nëse funksioni integral është tek sipas $\sin x$ atëherë merret zëvendësimi: $\cos x = t$; $\sin x = \sqrt{1-t^2}$;
 $x = \arcsin t$; $dx = -\frac{1}{\sqrt{1-t^2}} dt$.

3) Nëse $R(\sin x, -\cos x) = -R(\sin x, \cos x)$, pra nëse funksioni nënintegral është tek sipas $\cos x$, merret zëvendësimi:

$$\sin x = t; \quad x = \arcsin t; \quad dx = \frac{dt}{\sqrt{1-t^2}}; \quad \cos x = \sqrt{1-t^2}.$$

4) Nëse $R(-\sin x, -\cos x) = R(\sin x, \cos x)$, pra nëse funksioni nënintegral është çift sipas $\sin x, \cos x$, merret zëvendësimi:

$$\tan x = t; x = \arctan x; dx = \frac{dt}{1+t^2}.$$

Meqë

$$\sin^2 x = \frac{\sin^2 x}{\sin^2 x + \cos^2 x} = \frac{\frac{\sin^2 x}{\cos^2 x}}{\frac{\sin^2 x}{\cos^2 x} + \frac{\cos^2 x}{\cos^2 x}} = \frac{\tan^2 x}{\tan^2 x + 1} = \frac{t^2}{1+t^2}$$

atëherë

$$\sin x = \frac{t}{\sqrt{1+t^2}}$$

$$\cos x = \sqrt{1 - \sin^2 x} = \sqrt{1 - \frac{t^2}{1+t^2}} = \frac{1}{\sqrt{1+t^2}}.$$

5) Integralet e tipit $\int \sin^m x \cos^n x dx$ shndërrohen në integrale të funksioneve racionale me këto zëvendësime:

i) Nëse m është numër tek, zëvendësojmë $\cos x = t$.

ii) Nëse n është numër tek, zëvendësojmë $\sin x = t$.

iii) Nëse m, n janë numra natyral çift zbatohet formulat:

$$\sin^2 x = \frac{1 - \cos 2x}{2}; \cos^2 x = \frac{1 + \cos 2x}{2}.$$

iv) Nëse m, n janë numra çift me shenja të kundërta, zëvendësojmë $\tan x = t$ ose $\cot x = t$.

6) Integralet e tipit:

i) $\int \sin mx \cdot \sin nxdx.$

ii) $\int \sin mx \cdot \cos nxdx.$

iii) $\int \cos mx \cdot \cos nxdx.$

Zgjidhen duke zbatuar formuat, të cilat i kemi përmendur tek integrimi me metodën e zëvendësimit.

$$\sin mx \sin nx = \frac{1}{2} (\cos(m-n)x - \cos(m+n)x)$$

$$\sin mx \cos nx = \frac{1}{2} (\sin(m-n)x + \sin(m+n)x)$$

$$\cos mx \cos nx = \frac{1}{2} (\cos(m-n)x + \cos(m+n)x).$$

Të njehsohen integralet trigonometrike

1. $\int \frac{\cos^4 x}{\sin^3 x} dx.$

2. $\int \frac{\sin^3 x}{\cos^4 x} dx.$

3. $\int \sin^3 x \cos^4 x dx.$

4. $\int \tan^6 x dx.$

Zgjidhja.

1. Zëvendësojmë $\cos x = t$; $\sin x = \sqrt{1-t^2}$; $dx = \frac{dt}{\sqrt{1-t^2}}$

$$\int \frac{\cos^4 x}{\sin^3 x} dx = \int \frac{t^4}{(1-t^2)^3} \frac{dt}{\sqrt{1-t^2}} = \int \frac{t^4}{(1-t^2)^2} dt$$

2. $\int \frac{\sin^3 x}{\cos^4 x} dx = \int \frac{\sin^2 x \sin x}{\cos^4 x} dx = \int \frac{1-\cos^2 x}{\cos^4 x} \sin x dx$

$$= \left| \begin{array}{l} \cos x = t \\ -\sin x dx = dt \\ \sin x dx = -dt \end{array} \right| = -\int \frac{1-t^2}{t^4} dt = \frac{1}{3\cos^3 x} - \frac{1}{\cos x} + C.$$

3. Në këtë rast $m = 3$, zëvendësojmë $\cos x = t$; $-\sin x dx = dt$

$$\int \sin^3 x \cos^4 x dx = \int (1-\cos^2 x) \cos^4 x \sin x dx = -\int (1-t^2)t^4 dt$$

$$= -\frac{t^5}{5} + \frac{t^7}{7} + C = -\frac{\cos^5 x}{5} + \frac{\cos^7 x}{7} + C.$$

$$4. \int \tan^6 x dx = \int \frac{\cos^6 x}{\sin^6 x} dx = \int \frac{\cos^4 x}{\sin^4 x} \cos^2 x \frac{dx}{\sin^2 x}$$

$$= \int \tan^4 x \cos^2 x \frac{dx}{\sin^2 x} = \left| \begin{array}{l} \tan x = u \\ \frac{dx}{\sin^2 x} = -du \\ \cos^2 x = \frac{u^2}{1+u^2} \end{array} \right| = -\int \frac{u^6}{1+u^2} du.$$

Detyra për ushtrime

Të njehsohen integralet:

1. $\int \frac{\sin^6 x}{\cos^5 x} dx.$	2. $\int \frac{\sin^3 x}{\sqrt[3]{\cos^2 x}} dx.$	3. $\int \frac{dx}{\sin^3 \frac{x}{2} \sqrt{\cos^3 \frac{x}{2}}}.$
4. $\int \sin x \cos^2 x dx.$	5. $\int \frac{\sin^4 x}{\cos^6 x} dx.$	

Duke i zbatuar formulat:

$$\sin(\alpha - \beta) = \sin((x + \alpha) - (x + \beta))$$

$$\cos(\alpha - \beta) = \cos((x + \alpha) - (x + \beta))$$

njesoni

$$5. \int \frac{dx}{\sin(x + \alpha) \sin(x + \beta)}. \quad 6. \int \frac{dx}{\sin x - \sin a}.$$

Zgjidhja.

$$\begin{aligned} \int \frac{dx}{\sin(x + \alpha) \sin(x + \beta)} &= \frac{1}{\sin(\alpha - \beta)} \int \frac{\sin((x + \alpha) - (x + \beta))}{\sin(x + \alpha) \sin(x + \beta)} dx \\ &= \frac{1}{\sin(\alpha - \beta)} \int \frac{\sin(x + \alpha) \cos(x + \beta) - \sin(x + \beta) \cos(x + \alpha)}{\sin(x + \alpha) \sin(x + \beta)} dx \end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
&= \frac{1}{\sin(\alpha - \beta)} \left(\int \frac{\cos(x + \beta)}{\sin(x + \alpha)} dx - \int \frac{\cos(x + \alpha)}{\sin(x + \alpha)} dx \right) \\
&= \frac{1}{\sin(\alpha - \beta)} \ln \left| \frac{\sin(x + \beta)}{\sin(x + \alpha)} \right| + C, \quad \sin(\alpha - \beta) \neq 0.
\end{aligned}$$

6. Meqë $\cos a = \cos \left(\frac{x-a}{2} - \frac{x+a}{2} \right)$ atëherë kemi:

$$\begin{aligned}
\int \frac{dx}{\sin x - \sin a} &= \frac{1}{2 \cos a} \int \frac{\cos \left(\left(\frac{x-a}{2} \right) - \left(\frac{x+a}{2} \right) \right)}{\sin \frac{x-a}{2} \cos \frac{x+a}{2}} \\
&= \frac{1}{2 \cos a} \int \frac{\cos \left(\frac{x-a}{2} \right) \cos \left(\frac{x+a}{2} \right) + \sin \left(\frac{x-a}{2} \right) \sin \left(\frac{x+a}{2} \right)}{\sin \frac{x-a}{2} \cos \frac{x+a}{2}} dx \\
&= \frac{1}{2 \cos a} \left[\int \frac{\cos \frac{x-a}{2}}{\sin \frac{x-a}{2}} dx + \int \frac{\sin \frac{x+a}{2}}{\cos \frac{x+a}{2}} dx \right] \\
&= \frac{1}{\cos a} \ln \left| \frac{\sin \frac{x-a}{2}}{\cos \frac{x+a}{2}} \right| + C, \quad \cos a \neq 0; \sin x \neq \sin a.
\end{aligned}$$

Të njehsohet integralet:

7. $\int \frac{dx}{\sin x - \cos x + 3}$.

8. $\int \frac{\sin^2 x \cdot \cos^2 x}{\sin^4 x + \cos^4 x} dx$.

9. $\int \frac{\sin x - 3 \cos x}{3 \sin^2 x + 5 \cos^2 x} dx$.

Zgjidhja.

Zëvendësojmë: $\tan \frac{x}{2} = t$; $\frac{x}{2} = \arctan t$; $x = 2 \arctan t$

$$dx = \frac{2dt}{1+t^2}; \sin x = \frac{2t}{1+t^2}; \cos x = \frac{1-t^2}{1+t^2}.$$

d.m.th.

$$\begin{aligned} \int \frac{dx}{\sin x - \cos x + 3} &= \int \frac{\frac{2dt}{1+t^2}}{\frac{2t}{1+t^2} - \frac{1-t^2}{1+t^2} + 3} = 2 \int \frac{\frac{dt}{1+t^2}}{\frac{2t-1+t^2+3+3t^2}{1+t^2}} \\ &= 2 \int \frac{dt}{4t^2 + 2t + 2} = \int \frac{dt}{2t^2 + t + 1}. \end{aligned}$$

8. Zëvendësojmë $\tan x = t$; $dx = \frac{dt}{1+t^2}$; $\sin x = \frac{t}{\sqrt{1+t^2}}$; $\cos x = \frac{1}{\sqrt{1+t^2}}$.

Atëherë

$$\int \frac{\sin^2 x \cdot \cos^2 x}{\sin^4 x + \cos^4 x} dx = \int \frac{\frac{t^2}{1+t^2} \cdot \frac{1}{1+t^2}}{\frac{t^4}{(1+t^2)^2} + \frac{1}{(1+t^2)^2}} \frac{dt}{1+t^2} = \int \frac{t^2}{(t^2+1)(t^4+1)} dt.$$

9.
$$\int \frac{\sin x - 3 \cos x}{3 \sin^2 x + 5 \cos^2 x} dx = \int \frac{\sin x dx}{3(1 - \cos^2 x) + 5 \cos^2 x}$$

$$- 3 \int \frac{\cos x dx}{3 \sin^2 x + 5(1 - \sin^2 x)} = \int \frac{\sin x dx}{3 + 2 \cos^2 x} - 3 \int \frac{\cos x dx}{5 - 2 \sin^2 x}$$

$$= - \int \frac{d(\cos x)}{3 + 2 \cos^2 x} - 3 \int \frac{d(\sin x)}{5 - 2 \sin^2 x}.$$

10. Të vërtetohet se

$$\int \frac{dx}{(a \sin x + b \cos x)^n} = \frac{A \sin x + B \cos x}{(a \sin x + b \cos x)^{n-1}} + C \int \frac{dx}{(a \sin x + b \cos x)^{n-2}}$$

ku A, B, C - konstante.

Zgjidhja.

Le të jetë $I_n = \int \frac{dx}{(a \sin x + b \cos x)^n}$. Duke përdor metodën parçiale të integrimit merret:

$$I_n = \int \frac{d(-a \cos x + b \sin x)}{(a \sin x + b \cos x)^{n+1}} = \frac{-a \cos x + b \sin x}{(a \sin x + b \cos x)^{n+1}}$$

$$-(n+1) \int \frac{(a \cos x - b \sin x)^2}{(a \sin x + b \cos x)^{n+2}} = \frac{-a \cos x + b \sin x}{(a \sin x + b \cos x)^{n+1}}$$

$$-(n+1) \int \frac{(a \cos x - b \sin x)^2 + (b \cos x + a \sin x)^2}{(a \sin x + b \cos x)^{n+2}} dx.$$

Pra

$$I_n = \frac{1}{(n-1)(a^2 + b^2)} \left((n-2)I_{n-2} + \frac{b \sin x - a \cos x}{(a \sin x + b \cos x)^{n-1}} \right)$$

gjë që duhej treguar.

Detyra për ushtrime

Të njehsohen integralet:

6. $\int \frac{dx}{\cos(x+a) \cos(x+b)}$.

7. $\int \frac{dx}{\sin(x+a) \cos(x+b)}$.

8. $\int \frac{dx}{\cos x - \cos a}$.

9. $\int \frac{dx}{\sin x + \sin a}$.

10. $\int \frac{dx}{\cos x + \cos a}$.

11. $\int \frac{dx}{\sin x + 2 \cos x - 5}$.

12. $\int \frac{dx}{3 \sin x - \cos x + 1}$.

13. $\int \frac{\sin^2 x dx}{\sin^2 x + \cos^4 x}$.

14. $\int \frac{\sin^2 x + \cos^4 x}{\cos^4 x + \sin^4 x} dx$.

15. $\int \frac{\sin x + 2 \cos x}{3 \sin^2 x + 7 \cos^2 x} dx$.

16. $\int \frac{dx}{(2 \sin x - 5 \cos x)^3}$.

17. $\int \frac{3 \sin x - 4 \cos x}{4 \sin^2 x + 5 \cos^2 x} dx$.

$$18. \int \frac{dx}{(\sin x + 3 \cos x)^3}. \quad 19. \int \frac{\cos^{n-1} \frac{x+a}{2}}{\sin^{n-1} \frac{x-a}{2}} dx,$$

$$20. \int \left(\frac{\sin \frac{x-a}{2}}{\sin \frac{x+a}{2}} \right)^n dx, n \in N.$$

21. Vërtetoni se vlen

$$\int \frac{dx}{(a + b \cos x)^n} = \frac{A \sin x}{(a + b \cos x)^{n-1}} + B \int \frac{dx}{(a + b \cos x)^{n-1}} + C \int \frac{dx}{(a + b \cos x)^{n-2}}, (A, B, C) - \text{konstante, } n \in N, (|a| \neq |b|).$$